ATLAS LINGUARUM EUROPAE (ALE)

COMENTARIU LA ÎNTREBAREA 117, "LA CIGOGNE"

DE

V. ARVINTE

Preocuparea de a alcătui un atlas lingvistic al limbilor vorbite în Europa datează de mai bine de o jumătate de secol[1]. Încă din 1929, W. Pessler, în lucrarea *Atlas der Wortgeographie von Europa — eine Notwendigkeit*, în *Donum Natalicum Schrijnen*, p. 69—75, făcea propunerea de a se trece la realizarea unei asemenea opere, în care să se reflecte, ca într-o oglindă, legăturile și contrastele, diferențele și asemănările, nu numai lingvistice, ci și culturale de pe continentul nostru. Ideea a fost preluată și susținută apoi de R. Jakobson în 1936, de K. Heeroma în 1956, de Ludwig-Erich Schmitt în 1958, de lingvistul român E. Petrovici în 1959, de Manuel de Paiva Boléo în 1964—1965, de Mario Alinei în 1965. În anii 1966—1967, lingvistul olandez A. Weijnen, directorul Centrului de cercetări dialectale și onomastice din Nimègue, a alcătuit proiectul noii lucrări. Împreună cu Mario Alinei și cu Ludwig-Erich Schmitt, el a reușit, cu sprijinul material al mai multor instituții culturale din Olanda, precum și al organizației UNESCO, să pună bazele unui amplu proiect de colaborare internațională în vederea realizării *ALE*[2].

Valoarea științifică a lucrării se dovedește a fi cu totul excepțională. Rețeaua de puncte anchetate se ridică la aproximativ 3 000. *ALE* nu este o simplă juxtapunere a unor atlase naționale sau regionale. El are la bază un chestionar nou, amplu, alcătuit și cu ajutorul comitetelor naționale pentru *ALE*. În partea referitoare la lexic, întrebările, dintre care unele lipsesc în multe atlase naționale sau regionale, au fost formulate în fraze complete, care trebuie rostite ca atare în momentul anchetei. Unele întrebări au fost însoțite de schițe ale diverselor obiecte (într-un caiet special). Metoda folosită este ancheta directă[3]. Avantajele științifice ale unei asemenea procedări sînt indiscutabile : răspunsurile obținute în întreaga rețea europeană au calitatea esențială de a fi *comparabile*, indiferent de originea limbilor studiate. De aici decurge posibilitatea de a studia structurile analoage din două sau mai multe limbi, indiferent de faptul dacă sînt înrudite sau nu, tipologia lingvistică

[1] Datele care urmează provin din A. Weijnen, ATLAS LINGUARUM EUROPAE, *Introduction*, Van Gorcum et Comp., Assen, Pays Bas, 1975.

[2] Alte detalii privind organizarea și realizarea acestui proiect pot fi văzute în acest „Anuar", în recenzia semnată de Stelian Dumistrăcel (vol. XXVI, 1977—1978, p. 213—214).

[3] Comitetul național român pentru *ALE* a hotărît efectuarea unei noi anchete pe teritoriul dacoromânesc ; ancheta cu Chestionarul I (lexicul) este terminată.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, II, p. 170; pentru rom. *barz* (adj.) și rom. *barză* (s.f.), I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981, p. 260—261). Denumirea *barză* a fost la început un adjectiv, cu sensul 'albă', femininul adj. *barz* (despre păsări) 'sur, cenușiu, cu pene de culoare amestecată, albe și negre', 'alb', 'alburiu'; (despre capre) 'bălțate cu negru'; (despre oameni) 'brunet, care nu-i alb la față și are părul negru' *(NALR-Banat*, I, h. 12, *barḍ la față*, pct. 14; h. 13, *barḍă* 'brunetă', pct. 14); (despre fructe) 'mere *barze*' (I. I. Russu, *op. cit.*, p. 260). Contrar opiniei lui G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 359, 361, adj. *barz* (m.) este bine cunoscut în graiuri. El nu trebuie însoțit de asterisc. Cuvîntul ar fi, după lingvistul ieșean, un împrumut tardiv (după secolul al VII-lea) din limba albaneză. „Adjectivul feminin *barză* 'albă', scrie G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 361, a devenit în dialectul muntenesc numele păsării, înlocuind un mai vechi *ciconie* (<lat. *cicōnia*), care se mai găsește încă în Banatul de sud. Adjectivul **barz* 'alb' a dispărut din graiul muntenilor. În restul teritoriului dacoromân adjectivul nu exista sau a dispărut în toate formele sale". Pentru prima dată este semnalat în limba română un continuator al lat. *cĭcōnia*, dar fără a se menționa sursa informației[6]. Apropierea de alb. *bardhoš* 'albicios' pentru denumirile atestate în Banat și în Oltenia: *bárdăș* (m.) 'cigogne', *bárduș* (m.) 'id.', *bárdășă* (f.) 'id.' a fost făcută încă de Hasdeu, *EMR*, 2528 (vezi și *DA*, s.v., G. Pascu, *Sufixele românești*, p. 283). Aceste denumiri au fost înregistrate și în ancheta pentru *ALE*.

Adăugăm faptul că dispariția din română a lat. *cĭcōnia*, devenit **čicǫáńe* (sau **čecǫáńe)* și apoi **čicǫáje* (sau **čecǫáje)*, s-a putut datora și omonimiei supărătoare cu urmașul lat. *coleus*, pl. **colea*.

Pentru denumiri ale berzei care pleacă de la culoarea penajului, vezi B, I.

Despre sinonimul rom. *cocostîrc*, vezi B, III; tot acolo și despre *cocobarză*.

2. În domeniul germanic

1) Denumirea cea mai răspîndită are la bază radicalul i.-e. **ster-* 'starr', care în germanica comună s-a dezvoltat în **storka* (<**strgo)* și din care descind: ahd. *storah*, mhd. *storch*, mnd., mnl., ags. *storc*, engl., dän., schwed, *stork.*, anord. *storkr*. Radicalul germanic comun este înrudit, probabil, cu gr. *tórgos* 'Geier', 'Schwan' (Fr. Kluge, *Etym. Wb. dt. Spr.*, 19. Aufl., p. 759; Fr. L. K. Weigand, *Dt. Wb.*, 5. Aufl., II, p. 979; A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, II, p. 629). Înrudirea cu v. sl. *strŭkŭ*, pe plan indoeuropean, este susținută de St. Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija knižoven ezik*, Sofia, 1941, p. 698: v. sl. *strŭkŭ* ar proveni din radicalul i.-e. **stăr-*(cf. lit. *starkus* 'cigogne', let. *stārks, stārkis, tarcinš* 'id.'). V. sl. *strŭkŭ* stă la baza cuvintelor: s.-cr. *štȓk*, bg. *stărkel*, rus. *sterch* (mai vechi *sterk*), la rîndul lor înrudite cu askand. *storkr*, ahd. *storah*, germ. *Storch*. Adăugăm că radicalul vechi slav se întîlnește și în dialectele românești *(stîlc, stîrc* 'barză', consemnate și în materialul *ALE)*, precum și în cuvîntul compus *cocostîrc* 'id.'. Alți lingviști sînt însă de părere că denumirile din limbile slave și din cele baltice sînt împrumutate din limbile germanice. Astfel, Fr. Kluge, *op. cit.*, s.v., scrie: „Aslaw. *strŭkŭ*, russ. *sterch*, lit. *starkus*, akorn. *storc* sind aus germ. Sprachen entlehnt".

[6] Prof. G. Ivănescu mi-a comunicat între timp că informația i-a fost furnizată de scriitorul Ion Marin Almăjan, originar din Valea Almăjului.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

b) O creație germanică din elemente moștenite din indoeuropeana comună este radicalul germanic and. **odafaro* <**uda-faran-* (>**odabaro*; cf. mnl. *odevare*, mnl. *ovievaar*, germ. *Adebar* 'cigogne'). Primul cuvînt, **ud-*, are la bază rădăcina verbală indoeuropeană **ēudh-* 'feuchten', 'fliessen', din care s-a derivat ags. *wadhum(a)* m. 'Woge', 'Strom', 'Flut', 'Meer', incluzînd ideea de 'sumpfige Stelle, feuchte Wiese'. Al doilea element este germanic. *faran* 'gehen', moștenit din indoeuropeana comună. Sensul inițial al denumirii a fost 'Sumpfgänger'. Destul de timpuriu, primul element a fost apropiat, prin etimologie populară, de asăchs. *ōd*, ahd. *ōt*, anord. *audhr* 'Glück', 'Reichtum', iar al doilea de *-boro* 'Träger'. În acest mod s-a creat credința că barza ar aduce noroc în casa pe care își face cuibul, iar mai apoi și ideea că este aducătoare de copii (Fr. Kluge, *op. cit.*, p. 7, sub *Adebar*). Dintre numeroasele variante fonetice înregistrate de *ALE*, *?'ōlbeR* pare a fi rezultat printr-o contaminație dintre *Adebar* și numele propriu *Adalbert*, ca și frizon. *eibert* 'id.'.

c) În cîteva puncte s-a notat răspunsul *h'anədər* (*h'anodər*), variantă dialectală a germ. *Honoter* 'cigogne', din care se explică, probabil, și denumirea germ. dial. *l'anənodər*, înregistrată o singură dată în materialul *ALE*.

d) În cinci puncte izolate din Anglia și într-un punct din Irlanda apare termenul *heron (heronsew)*. Radicalul este fr. medieval *hairon* (fr. modern *héron*), împrumutat, la rîndul său, din germanic. *haigro* 'Reiher' (=bîtlan), care a pătruns și în italiană *(aghirone, airone)*. Din franceză, termenul a trecut și în spaniolă *(airón)*, portugheză *(airão)*, franceza de sud *(aigrú)*, catalană *(agró)*. Cf. și derivatele: sicil. *aretta*, prov. *aigrela* (> fr. *aigrette*) 'Silberreiher' (*REW*[3], 3991). Radicalul germanic *haigro* a intrat și în limba finlandeză, *háikara* 'cigogne'.

e) În două puncte din Anglia și în cinci din Irlanda, *ALE* înregistrează răspunsul *crane* 'cigogne'. Ca și în alte cazuri, denumirea este rezultatul unei confuzii, căci radicalul, prezent și în ahd., asăchs. *krano*, mhd. *krane*, mnd. *kran*, mnl. *crane*, nnl. *kraan*, ags. *cran* (și mhd. *kruon*, mnd. *krōn*, westf. *krūne*), are peste tot sensul 'Kranich' (=cocor). Pe plan indoeuropean, aceste cuvinte sînt înrudite cu armeanul *krunk*, gr. *géranos*, v. corn., korn., bret., kymr. *garan* 'Kranich', v.gall. *trigaranos* 'mit drei Kranichen', lit. *garnỹs* 'Reiher', 'Storch', lat. *grūs* 'Kranich', toate provenind din radicalul indoeuropean **ger-* 'heiser schreien'. Prin intermediul unei forme de bază **gerų-*, s-au format și lit. *gérvė*, apreuss. *gerwe*, v.rus. *žeravlĭ* 'Kranich'. Numele vest-indoeuropean al cocorului se bazează pe strigătul *gruh*, *kruh* al păsării (Fr. Kluge, *op. cit.*, p. 399—400). Merită a fi subliniat faptul că schimbarea semantică de la 'cocor' la 'barză' s-a petrecut în mod independent, pe de o parte în unele părți ale Insulelor Britanice, pe de altă parte pe teritoriul de limbă finlandeză, adică în regiuni în care barza nu-i cunoscută sau este cunoscută prea puțin.

f) Referitor la răspunsurile *kh'epnər*, *kn'eparnər*, vezi B, II.

3. În domeniul slav

a) Pentru reflexele slave ale v. sl. *strŭkŭ*, vezi A, I, 2, a.

b) S.-cr. *roda* 'cigogne' (<**rədá*) face parte din familia indoeuropeană reprezentată de lat. *ardea* 'Reiher', de gr. ἐρωδιός, ῥωδιός 'id.', de aisl. *arta* 'ein Vogel', de schwed. *årta* 'Kriekente', de anord. *ertla* 'Bachstelze' (A. Walde, *op. cit.*, p. 57; A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 147).

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

c) Radicalul v. sl. *botĭjanŭ* (nesigur) stă la baza denumirilor din mai multe limbi slave și din unele puncte lituaniene și letone ale *ALE*. E. Berneker, *Sl. etym. Wb.*, p. 78, înregistrează următoarele variante: pol. *bocian* 'Storch' (dial. *bocan, bociuń, bocek, bociek, bociag, bocoń, bosiek, bucień, bocsoń)*, kasch. *+kłobocian*, obersorb. *bać̆on*, niedersorb. *bošon*, plb. *bü'ötan*. Din poloneză sînt împrumutate bielorus. *bučań*, slovac. *bociaň*, lit. *baciõnas*.

Făcînd observația că radicalul acestor variante nu poate fi folosit în discuțiile etimologice, E. Berneker apropie cuvîntul polonez de germ. *Adebar*. El relevă faptul că în secolul al XVI-lea plutașii de pe Vistula numeau barza cu expresia *ksiądz Wojtek* 'Priester Adalbert', menționînd și confuzia dintre numele propriu *Adalbert* și germ. *Adebar* în unele dialecte germane de nord, confuzie la care ne-am referit mai sus. De aceea, cuvîntul polonez *bocian* putea fi o formă coruptă a numelui *Wojcieh* (poate în vorbirea copiilor).

d) După culoarea penelor, au fost create denumirile: rus. dial. *búselĭ, búsel', búsolĭ 'Storch'*, ucr. *búsel'*, gen. *-sl'a, búsko* 'id.', bielorus. *búseł*, gen. *búseła* 'id.', pol. dial. *busiek, buśko, buś, busek, busieł, buseł* 'junger Storch' apoi rus. dial. *buzánĭ* 'Storch', ucr. *bužok* 'id'., *búža* n. 'Junger Storch'. Aceste cuvinte stau în legătură cu rus. *búsyj* 'dunkelblaugrau, dunkelgrau, aschfarben', rus. *busko* 'Tier, namentlich Katze mit so gefärbtem Fell', rus. *búsel'*, cu sensul dialectal 'Schimmel', 'Überzug auf stehendem Wasser' *(bosyj* este în *Cîntecul lui Igor* un epitet al lupului) și au fost folosite la început pentru a denumi specia *Ciconia nigra* (E. Berneker, *op. cit.*, p. 104). Denumirea a pătruns și în limba lituaniană: *bùsilas* 'Storch'. Probabil că tot acestui grup aparține și varianta bielorusă, înregistrată de *ALE, v'es'al'ok* 'cigogne'.

e) Rus. *aist* 'schwarzer Storch', ucr. *hájster* (< pol.), pol. *haister* m. *haistra* f. 'id.' provin, probabil, din dialectul german „niederdeutsch": holst. meckl. *heistr*, pomm., livl. *hæ̂str* (și *haister, häster)*, care sînt reflexe dialectale ale germ. *Elster* 'Corvus pica' (E. Berneker, *op. cit.*, p. 25—26; Fr. Kluge, *op. cit.*, p. 163—164).

f) În două puncte bulgărești, într-unul macedonean și în două ucrainene, pentru noțiunea „cigogne" materialul *ALE* înregistrează răspunsul *čapla* (var. *čoplja)*. Varianta *čap*, cu același sens, apare în nouă puncte de pe teritoriul de limbă cehă. În alte limbi slave, acest radical are sensul 'Reiher' (=bîtlan): rus. *čáplja, čapura* (și *čáplja)*, ucr. *čaplá*, s.-cr. *čȁplja*, slov. *čaplja*, pol. *csapla*, soraba de sus *čapla*, bielorus. *čápl'a*. Radicalul pare să fie o creație expresivă (onomatopeică), cf. verbele slov. *čapljáti, čapkati* 'plätschern', ucr. *čapáty s'a* 'wankend gehen', v. sl. *čapajo, čapati* (E. Berneker, *op. cit.*, p. 135—136). Rom. dial. *ceaclă* 'bîtlan' *(ALR s.n.*, h. 716, *bîtlan)* este un împrumut din slavă.

g) În limbile rusă și ucraineană, *ALE* înregistrează și denumirile rus. *černágus, čərnagúzĭj*, ucr. *čornohúz*, alcătuite din cuvintele *černo* 'negru' + *gusĭ* 'gîscă'. Denumirea a fost folosită inițial numai pentru *Ciconia nigra*.

h) Într-un singur punct bulgăresc din sud-est, la frontiera cu Turcia, s-a primit răspunsul *koj* 'cigogne', al cărui etimon este neclar.

4. În domeniul baltic

a) Pentru denumirile lit. *starka, starkus*, let. *starkis*, vezi A, I, 2, a.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

b) Cuvîntul lituanian *gañdras* 'Storch' (v. prus. *gandarus* 'id'.) a fost apropiat de unii de lat. *anser, -eris* 'Gans' *(*hanser)*, de v. ind. *haṣa-h, haṣī* 'ein Wasservogel', de gr. χήν, χηνός, dor. χᾱ́ν, de irlandez. mediu *géis* 'Schwan', de ahd. *gans* 'Gans', de lit. *žąsis*, de v. prus. *sansy* 'Gans', de v. bg. *gǫsĭ* etc. Această explicație este respinsă de A. Walde, *Lat. etym. Wb.*, p. 46. În A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 536, cuvîntul lituanian (și cel prusian) este apropiat de germanic. **gan[d]ro* sau de sl. *gǫdǫ*, menționîndu-se și germ. *ganta* 'eine Art Gans', ahd. *ganazzo* 'Gänserich'.

c) Lit. *garnỹs* 'bîtlan', 'barză' ar avea la bază, după unii, radicalul i.-e. **ger-* (onomatopeic), din care ar proveni și : lat. *grūs, grūis*, gr. γέρανος 'cocor', cymr., corn., bret. *garan* 'id.', gall. *tarvos trigaranus* (über einem Stier mit drei Vögeln auf dem Rücken), ahd. *cranuh*, ags. *cran*, nhd. *Kranich, Krahn*, lit. *gérvė*, prus. *gerwe*, v. bg. *žeravĭ*, arm. *krūnk* 'Kranich' (A. Walde, *op. cit.*, p. 355 ; A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 592). Sensul 'cigogne' din lituaniană, atestat și în 15 puncte din *ALE*, este motivat de confuzia, constatată de mai multe ori în diferite limbi, dintre 'cocor' și 'barză'.

d) Lit. *gùžas, gužùtys* 'Storch' are la bază radicalul i.-e. **geu-* (cf. gr. γύγης 'Wasservogel', v.isl. *kok* 'Schlund', Gurgel', let. *guša* 'Kropf eines Vogels' (E. Berneker, *op. cit.*, p. 343, 375; cf. și rom. *gușă* 'Kropf'). Cuvîntul lituanian ar fi însemnat la început 'Vogel mit Kropf' (A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 559). Întrucît toate păsările au gușă, o altă explicație, mai plauzibilă, este aceea pe care o dețin de la prof. Algiridas Sabaliauskas, de la Institutul de limbă și literatura lituaniană al Academiei de științe a R. S. S. Lituaniene, Vilnius (prin bunăvoința prof. A. Vraciu de la Universitatea din Iași): după toate probabilitățile, lit. *gùžas, gužùtis* (diminutiv) ar sta în legătură cu vb. lit. *gūžinti* 'a merge încovoindu-se, înghesuindu-se', vb. *gūžtis* 'a se ghemui', 'a se strînge'. Denumirea a putut avea drept motivare mersul specific al acestei păsări.

e) Pentru lit. *bùsilas*, vezi A, I, 3, d.

f) Neclarificate etimologic au rămas : let. *svēlelis*, let. *žugure, žurējs* 'cigogne'.

5. În limba greacă

a) Pentru *lelekas*, care este denumirea cea mai răspîndită, de origine turcească, vezi A, III, a.

b) Gr. *pelekános (pilikánus)* are atît sensul 'sorte de pelican', cît și 'cigogne'.

c) Gr. *pelargós* este alcătuit din gr. πελός (πελλός) 'de couleur sombre, noirâtre, noir' + ἀργός 'brillant', 'blanc' (așadar 'der schwarzweisse') și are atît sensul 'Storch', cît și 'Schwan' (A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, II, p. 53).

d) Gr. γλάρος, care înseamnă 'mouette', 'goëland', este atestat într-un singur punct din nordul Greciei cu sensul 'cigogne'.

e) Tot o singură dată este notat în materialul *ALE* gr. *kalamokanás* 'cigogne', cuvînt alcătuit din gr. καλάμι 'trestie' + κάνι 'picior', la origine o metaforă : pasărea cu picioarele ca trestia.

f) Gr. *kapkánus*, atestat de *ALE* de asemenea într-un singur punct, a rămas neexplicat din punct de vedere etimologic.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

6. În limba țigănească

a) Denumirea țig. *bári čirikli* înseamnă, după precizările date de anchetator, 'big bird'.

b) Denumirea *çangíngu* înseamnă 'footed one'.

c) Denumirea *gingárdo* înseamnă 'long one'.

d) Denumirea *trános* 'cigogne' este împrumutată din limba suedeză (cf. *tran*, anord. *trana* 'Kranich', în A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I., p. 592).

e) Denumirea *botsános* aparține tipului slav *bocian* (vezi I, 3, c).

7. În limba osetă (iraniană)

În două puncte din Caucaz, *ALE* înregistrează răspunsul *urs kaesaglas* 'cigogne' în limba de origine iraniană a oseților.

II. DENUMIRI ÎN LIMBILE FINO-UGRICE

a) Denumirea finlandeză *háikara* (ca și cea estoniană *haigri)* are la bază un radical germanic **hraigran-* (care poate fi dedus din ags. *hrāga)* > **haihran*. În ahd. este atestată varianta *heiharo*, în mhd. *heiger*, în anord. hēri, *hegri*, în schwed. *häger*, în fr. *héron*. Alte variante sînt ahd. *reigaro*, mhd. *reiger* mnd. *rēger*, mnl. *reigher*, din care se explică nhd. *Reiher* 'bîtlan'. Radicalul denumea inițial strigătul răgușit pe care îl scoate bîtlanul (Fr. Kluge, *op. cit.*, p. 593; A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 416).

b) În estoniană, denumirea *toonekurg* 'cigogne' are înțelesul 'Kranich des Todes' (=cocorul morții) și este folosită pentru *Ciconia nigra*, care-i considerată o pasăre aducătoare de moarte. Dețin această informație, ca și cele referitoare la cuvintele următoare din estoniană, de la prof. Paul Ariste, din Tartu, membru al Academiei de științe a R. S. S. Estoniene (prin bunăvoința prof. A. Vraciu de la Universitatea din Iași).

c) Cuvîntul *kurg* 'Kranich' (= cocor) mai apare și în denumirea estoniană, înregistrată de *ALE*, *sáksama kurg* (literar *saksamaa*), care înseamnă propriu-zis 'Deutschlandskranich'. De asemenea și în denumirea *kódukurg*, care are sensul 'Hauskranich'. Determinantul *saksamaa* 'german', 'din Germania' este prezent și în denumirea est. *sáksama paesuke* 'cigogne', atestată o singură dată în materialul *ALE*.

d) Est. *tor'š* 'cigogne' este germ. *Storch*.

e) Același radical german pare a fi prezent și în finalul denumirii udmurtiene *kuz'šturi*.

f) În limba mari-ceremișă, din familia fino-ugrică, denumirea este *čarlange*.

g) Denumirea pentru 'cigogne' în limba maghiară, *gólya*, nu are o etimologie clară. Bárczi Géza, *Magyar Szófejtjö Szótár*, Budapest, 1941, p. 95, precizează că etimologia este necunoscută, iar D. Bartha Katalin, M. Ny. XLIX, p. 463—465, admite o origine onomatopeică. Informațiile le dețin din Lajos Tamás, *Etym.-hist. Wb. d. ung. Elem. im Rum.*, Budapest, 1966, p. 387, sub *golíe*.

h) Denumirea maghiară *kătrintsăs módor* înseamnă 'pasăre cu catrință', fiind notată într-un punct maghiar din România. Primul element este rom. *catrință*.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

III. DENUMIRI ÎN LIMBILE TURCICE

a) Turc. *leylek* (< arab. *leklel* 'gît lung', 'pasăre cu gîtul lung') a pătruns în limba greacă (24 de puncte în materialul *ALE*), în bulgărește (8 puncte), în limba ucraineană (4 puncte) și în două puncte caraimiene de pe teritoriul de limbă lituaniană.

b) Denumirea turc. *adzî baba* (var. *hadzíbaba)* este alcătuită din *haçi* 'pelerin' + *baba* 'tată'. Ultimul cuvînt este folosit și pentru denumirea altor păsări : turc. *ak baba* înseamnă 'der Geier' (= vultur), turc. *baba kindi* denumește curcanul (Truthahn) (W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, IV. Band, St. Petersbourg, 1911, p. 1564, unde, însă, *haǧibaba* nu-i înregistrat).

c) Alte denumiri în cap. C, 22.

IV. DENUMIRI ÎN LIMBILE CAUCAZIENE

Vezi cap. C, 24.

B. PROCEDEE ÎN CREAREA DENUMIRILOR PENTRU „*CIGOGNE*"

I. DENUMIRI DUPĂ CULOAREA PENAJULUI

Pentru specia *Ciconia alba* există cîteva denumiri care au la bază adjectivul cu sensul 'alb'. Este cazul cuvintelor românești *barză (berzoaică)*, *barz* (m.), substantive provenite dintr-un adj. *barz,-ă* 'alb,-ă'. Tot astfel rom. *bárdăș* m., *bárduș* m., *bárdășă* f. au la bază adj. de origine albaneză *bardhoš* 'albicios'. O motivare identică se găsește în numele gr. κύκνος 'Schwan', al cărui sens este 'der Weisse' (A. Walde — J. Pokorny, *op. cit.*, I, p. 378). Deoarece chiar la specia *Ciconia alba* vîrful aripilor este negru, denumirea grecească πελἄργός (<πελός 'negru' + ἀργός 'alb') reflectă perfect această realitate. Cum am mai arătat, gr. πελἄργός are și sensul 'Schwan' (= lebădă). Aceeași motivare după culorile penajului (alb și negru) o întîlnim în creația metaforică *kătrintsăs módor* 'cigogne', propriu-zis 'pasăre cu catrință', dintr-un punct de limbă maghiară din România. Partea neagră a penajului a fost comparată cu o fustă (catrință).

Pentru specia *Ciconia nigra*, al cărei penaj este de culoare neagră-verzuie cu reflexe metalice (numai abdomenul este de culoare albă), sînt ilustrative denumirile din mai multe limbi slave (rus., ucr., bielorus., pol.) și din lituaniană, al căror radical, rus. *búsyj*, are sensul 'dunkelblaugrau', 'dunkelgrau', 'aschfarben'. Culoarea penajului, în cazul aceleiași specii, constituie motivarea și pentru denumirile: rus. *černágus (černagúzij)* și ucr. *čornohúz* 'cigogne', de fapt 'gîscă neagră'.

II. DENUMIRI DUPĂ COMPORTAMENT

Cuvintele din limbile germanice nhd. *Storch*, ags. *storc*, engl., dän., schwed. *stork* etc., cu numeroase variante fonetice consemnate în *ALE*, precum și denumirile echivalente din unele limbi slave (s.-cr., maced. *štrk*, slov. *štərk*, *štorklja*, bg. *štărkăl* etc.), din limbile baltice (lit. *starkas*, let. *starkis)* sau din română *(știrc, știrc)* au la bază un radical i.-e. care înseamnă 'țeapăn', 'rigid' : „Der Vogel ist nach seinem steifen Gang benannt'" (Fr. Kluge, *op. cit.*, p. 754).

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

Dacă explicația profesorului lituanian Algirdas Sabaliauskas, menționată mai sus, este adevărată, atunci denumirea lit. *gùžas (gužùtys)* este motivată de mersul caracteristic (încovoierea capului, a gîtului) al acestei păsări. De asemenea, statul ei într-un picior explică denumirea țigănească *čangíngu* 'footed one', iar mărimea ei apreciabilă expresiile *bári čirikli* 'big bird' și *ǵiŋǵárdo* 'long one', tot din limba țigănească. Cum am mai arătat, o metaforă stă la baza denumirii grecești καλαμοκανάς, care înseamnă '(pasărea) cu picioarele ca trestia'. Turc. *leylek* înseamnă la origine (în arabă) '(pasăre) cu gîtul lung', iar denumirea turc. *hağibaba* se referă la faptul că berzele migrează.

După zgomotul caracteristic pe care îl face barza cu ciocul, s-au creat denumirile germane *khépnər, knéparnər, kláperštəroe, klópršťil* (cf. germ. *klappern* 'a clămpăni din cioc', expr. *der Storch klappert*). O creație expresivă (onomatopeică) pare a sta și la baza variantelor din unele limbi slave ale denumirii *čáplja*, eventual și a magh. *gólya* sau a s.-cr. *škrapl'a* 'cigogne'.

Preferința berzei pentru locurile mlăștinoase a putut genera denumirile germ. *Adebar*, nl. *ooievaar (uiver)*, al căror sens inițial a fost 'Sumpfgänger' (= cel care merge prin mlaștini). Credința că barza aduce noroc sau copii a plecat de la această denumire germană, ale cărei elemente componente au fost răstălmăcite ulterior prin etimologie populară (vezi A, I, 2, b). Ar fi interesant de cunoscut răspîndirea în Europa a acestei credințe. Prin ea, sau prin faptul că barza este și vestitoarea primăverii, s-ar putea explica denumirea, din unele dialecte cehe și slovace, *bogdan, bogdál, bohdal* 'darul lui dumnezeu'.

III. DENUMIRI DATORATE UNOR CONFUZII

La nivelul graiurilor populare anchetate de *ALE* s-au produs numeroase transferuri de denumiri, cauzate de marea asemănare a diferitelor specii ale ordinului ciconiiformelor și din necunoașterea mai îndeaproape a diferitelor specii.

În această situație se află denumiri ca : lat. *ciconia*, al cărei sens inițial a fost 'Huhn' (= găină) ; lit. *gañdras*, care face parte din familia indoeuropeană a denumirilor pentru 'Gans' (= gîscă) ; gr. γλάρος, care are și sensul 'moutte', 'goëland' (= pescăruș) ; gr. πελεκάν 'sorte de pelican', dar și 'cigogne' ; rus. *černagus*, ucr. *čornohúz*, propriu 'gîscă neagră'.

Exemple pentru confuziile dintre *Ciconia alba* (sau *nigra*) și *Ardea cinerea* 'Reiher' (= bîtlan) ni le oferă denumiri ca : s.-cr. *roda* 'cigogne', ai cărei corespondenți în alte limbi indoeuropene au sensul principal 'Reiher' (apar și sensurile 'Kriekente', 'Bachstelze') ; germanic. **haigran* 'Reiher', prezent în limbi ca finlandeza, estona sau engleza, are în acestea sensul 'cigogne'. Radicalul slav *čaplja* 'Reiher' are în limbile indicate mai sus (bg., maced., ceh., etc.) sensul 'cigogne' ; rom. *stîrc* 'Reiher' este folosit dialectal și cu sensul 'cigogne'.

Frecventă este înlocuirea denumirilor pentru *Ciconia alba* (sau *nigra*) prin cele folosite pentru *Grus cinerea* 'Kranich'. Astfel, lit. *garnỹs* 'Storch', dar și 'Reiher', este înrudit cu lat. *grus* 'Kranich', gr. γέρανος 'id.', v. bg. *žeravĭ* 'id.' etc. Sensul 'cocor' este primordial și în denumirile estoniene *toonekurg* 'Kranich des Todes' și 'Storch', *saksamaa kurg* 'Deutschlandskranich' și 'Storch', *kódukurg* 'Hauskranich' și 'Storch'. Denumirea țigănească *trános* 'Storch' vine din sued. *trana* 'Kranich'.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

Mai neobișnuită este transferarea denumirii folosite pentru pasărea *Pica pica* 'Elster' (= coțofană, țarcă) asupra păsării *Ciconia nigra*, ca în cazul pol. *haister, haistra* 'schwarzer Storch', ucr. *háister*, rus. *aist* etc., a căror etimologie se clarifică prin diferite reflexe dialectale germane de nord ale germ. *Elster*.

Cu totul singulară, atît în cadrul acestui cîmp onomasiologic, cît și în limba română însăși, este denumirea românească *cocostîrc* 'cigogne'. Ea a rezultat prin compunere: rom. *cocor* 'Kranich' *(Grus cinerea)* + rom. *stîrc* 'Reiher' *(Ardea cinerea)*, dialectal și 'cigogne', din v.sl. *strŭkŭ* 'Ciconia alba'. Etimologiile propuse pentru *cocor* nu sînt satisfăcătoare. Aria denumirii *cocostîrc* este întinsă, ea acoperă jumătatea de nord a teritoriului dacoromânesc (vezi C, 2, b). După modelul ei a apărut, întîi în glumă, și *cocobarză* 'cigogne', cuvînt atestat și în materialul *ALE*.

IV. ÎMPRUMUTURI

În acest cîmp onomasiologic,cum s-a putut constata și pînă acum, împrumuturile sînt destul de numeroase. Pot fi considerate ca împrumuturi, a căror vechime, pentru cele mai multe cazuri, este greu de stabilit, denumirile care urmează:

Bg. *bárdza* < rom. *barză*.
Ucr. *kokóster* < rom. *cocostîrc*.
Ucr. dial. *govľa* < magh. *gólya*.
Ucr. *eabojid* < germ. dial. *hóboəd* (= *Adebar*).
Oland. *eibət* < frizon. *eibert* (= *Adebar*).
Rom. dial. *stîrc, stîlc* 'cigogne' < v. sl. *strŭkŭ*.
Lit. *batsónas (batsénas)* < pol. *bocian*, bielorus. *butsán*.
Lit. *búsilas* < bielorus. *búsel*.
Rus. *aist*, ucr. *haister* < variante dialectale ale germ. *Elster*.
Udmurd. *aist* < rus. *aist*.
Udmurd. *kuzšturi* pare să aibă în partea finală germ. *Storch*.
Bg., gr., ucr. au împrumutat turc. *leylek*.
Finl. *háikara*, est. *hâigri* < germanic. **hraigran*, **haigran*.
Est. *torš* < germ. *Storch*.
Engl., irl. *heron* < fr. mediev. *hairon*.
Țig. *botsános* < slovac. *bocian*.
Țig. *trános* < suedez. *trana*.
Țig. *stórho* < germ. *Storch*.
Țig. *štrka* < maced. *štrk*.

C. ARII LINGVISTICE PE TERITORIUL EUROPEAN

Repartiția teritorială a fiecărei denumiri nu este, de cele mai multe ori, în concordanță cu limitele diverselor comunități lingvistice naționale, în sensul că aria descrisă de un anumit radical depășește, de regulă, granițele limbii căreia îi este propriu. În urma acestei constatări, vom căuta să delimităm principalele arii descrise pe teritoriul european de denumirile mai importante, grupînd în aceeași arie variantele morfologice și fonetice care aparțin aceluiași radical. În această operație se întrepătrund punctul de vedere al geolo-

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

giei lingvistice (diacronic) cu cel al geografiei lingvistice (sincronic). Plecînd de la acest cadru mai larg, poate fi mai bine realizată istoria fiecărui element al cîmpului onomasiologic în discuție.

1. O primă arie este cea descrisă de urmașii lat. *cĭcōnia*. Abstracție făcînd de teritoriul romanic răsăritean, unde *cĭcōnia* a dispărut, aria cuprinde toate celelalte domenii romanice, cărora li se alătură și insula Malta, unde denumirea a fost preluată din italiană. Variantele fonetice înregistrate de *ALE* sînt în concordanță cu evoluția fonetică proprie fiecărei limbi romanice în parte. O explicație specială necesită varianta portugheză *saragonha*. Cum am mai spus, varianta wall. *šwin* provine din v. fr. *cëoine*[7].

2. Ca în atîtea alte cazuri, româna se deosebește și în cazul acestei denumiri de celelalte limbi romanice. Teritoriul lingvistic dacoromân este împărțit în două arii.

a) În jumătatea de sud a României, într-un punct din Bulgaria și într-unul din sudul R. S. S. Moldovenești, *ALE* consemnează denumirea *barză* (pentru detalii, vezi A, I, 1, b).

b) Începînd din Banat și trecînd peste Crișana, Maramureș, jumătatea de nord a Transilvaniei, Bucovina și pînă pe la mijlocul jumătății de sud a Moldovei, se întinde aria denumirii *cocostîrc*. Acest cuvînt este general și în punctele anchetate din R. S. S. Moldovenească, exceptînd localitatea sudică, deja menționată, cu răspunsul *barză*. Formația românească participă, prin al doilea element, *stîrc*, la aria slavă cu *strŭkŭ*, și implicit la cea germanică și lituaniană.

3. Spațiul germanic este dominat de reprezentanții radicalului i.-e. **ster-* > germanic. com. **storka*. Aria se întinde din nordul Alpilor pînă în Peninsula Scandinavă, în Anglia, Irlanda și Islanda. În Anglia, aria este fărămițată, fie pentru că nu s-a primit nici un răspuns, fie că au fost notați alți termeni, cum ar fi *heron (heronsew)*, *crane*, *pelican* 'cigogne', acesta din urmă de proveniență cultă. În mai multe regiuni, de pildă în Scoția, dar și în cea mai mare parte a Peninsulei Scandinave, barza nu este cunoscută și, adesea, nici denumirea ei. Cum precizează un comentariu care însoțește materialul *ALE* din Suedia, această pasăre vine numai în partea de sud a acestei țări. Prin intermediul limbii de cultură, numele e cunoscut însă peste tot.

4. În nordul Germaniei, pe teritoriul de limbă olandeză și în dialectul frizon se întinde aria descendenților cuvîntului germanic **odafaro* (germ. *Adebar*, oland. *oievaar* etc.). În Germania aria lui nu este unitară. Ea este întreruptă fie de răspunsurile cu *Storch*, fie de cele cu *Klapperstorch*, *Honoler* etc.

5. Domeniul slav se caracterizează printr-o mare bogăție de etimonuri. Dintre acestea, urmașii v. sl. *strŭkŭ* sînt atestați în materialul *ALE* numai în limbile slave meridionale. Pot fi distinse două arii. Prima, cea mai întinsă, cuprinde teritoriul Bulgariei, Macedoniei, apoi sudul și estul Iugoslaviei, de-a lungul granței cu Bulgaria, precum și trei puncte dacoromânești de sud-vest. A doua, mai mică, dar compactă, se află în Slovenia. Cum am mai spus, radicalul este prezent și în rom. *cocostîrc*.

[7] Referitor la fr. *cigogne*, Comitetul Național Francez pentru *ALE* face următoarea precizare: „Le mot n'a pas été dialectalisé dans l'aire gallo-romane de France ; les dialectologues se sont peu occupés d'un mot qui, dans les divers parlers, semble être un mot de la langue générale, plus ou moins patoisé. D'ailleurs la cigogne n'est pas un oiseau bien connu dans toutes les régions de France".

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

Radicalul în discuție a fost, foarte probabil, împrumutat din limbile germanice (**storka*), ca și echivalentele lit. *starkas* și let. *starkis*. Faptul presupune o vecinătate străveche a acestor grupuri lingvistice, aflate astăzi la o atît de mare depărtare. În orice caz, limbile slave meridionale aveau această denumire încă din patria primitivă a slavilor. Contactul lingvistic cu germanicii a avut loc, desigur, înainte de deplasarea slavilor meridionali spre sud-estul Europei (secolul al VI-lea e.n.).

6. Cele două zone sud-slave descrise de urmașii cuvîntului v.sl. *strŭkŭ* (vezi 5) sînt separate de aria întinsă a termenului s. - cr. *roda* 'cigogne'. Radicalul acestei denumiri, absent în toate celelalte limbi slave, provine direct din indoeuropeana comună (vezi A, I, 3, b). Întrebarea care se impune este cît de veche poate fi această arie. Au avut, oare, strămoșii sîrbilor și croaților la venirea lor în Peninsula Balcanică, în secolul al VI-lea, aceeași denumire pentru barză ca și bulgarii și slovenii de astăzi, pe care apoi au părăsit-o în favoarea actualului *roda* ? Sau : a existat radicalul acestui ultim termen în patria primitivă a slavilor numai la grupul sîrb și la cel croat ? Sau : au preluat strămoșii sîrbo-croaților denumirea *roda* de la populația autohtonă din Peninsula Balcanică ? În ultimul caz va trebui dovedit că limba iliră (sau iliro-panonică) poseda, ca și latina (lat. *ardea* 'Reiher') sau greaca (gr. ἐρωδιός, ῥωδιός 'id.'), un reflex al i.-e. **rədā*. Actuala repartiție a ariilor slave meridionale referitoare la denumirile în discuție pare a sprijini ultima ipoteză. Înlocuirea denumirii *strŭkŭ* prin *roda* a avut loc, probabil, pe teritoriul Peninsulei Balcanice.

7. În două puncte bulgărești, într-un punct macedonean și în două ucrainene, a fost înregistrat răspunsul *čápla (čáplja)*, al cărui radical este prezent și în aria mai întinsă de pe teritoriul limbii cehe *(čap)*. Fiind vorba de o creație onomatopeică, comparabilă cu cele din germană *(knepner, knepperner, Klapperstorch)*, aceste denumiri slave nu pot justifica postularea unui radical slav comun și nici a unor împrumuturi tardive între limbile slave, decît în cazuri cu totul rare. În cele trei arii, aflate la mare depărtare, denumirile au putut apărea în mod independent, ca dezvoltări convergente de la un radical onomatopeic apt să imite zgomotul făcut de barză.

8. Aria termenului *bogdan* 'cigogne' (vezi B, II) este alcătuită din 2 puncte de limbă cehă și 2 puncte de limbă slovacă.

9. Mult mai întinsă este aria descrisă de termenul *botĭjanŭ* (vezi A, I, 3, c). Acesta există în Slovacia, cu excepția celor două puncte de sub 8, în două puncte ucrainene vecine cu Slovacia, în toată Polonia, într-un punct de limbă cehă situat la frontiera cu Polonia, în soraba de sus (7 puncte), în Ucraina de nord-vest (4 puncte), în aproximativ jumătatea de nord a teritoriului bielorus (13 puncte), în limba lituaniană (4 puncte) și în limba letonă (1 punct). Centrul de iradiere al acestei denumiri trebuie căutat în limba poloneză.

10. Spre răsărit și spre sud de aria precedentă, în jumătatea de nord-vest a teritoriului de limbă ucraineană și în jumătatea de sud a teritoriului bielorus, precum și, parțial, în lituaniană (4 puncte), se află aria întinsă cu reprezentanții radicalului slav răsăritean *búsyj*. Într-un punct ucrainean anchetat în România apare varianta ucr. *búsjok*. Din punct de vedere morfologic și fonetic, aria acestei denumiri cunoaște două subdiviziuni : prima, situată în partea de sud, în care apare numai varianta ucr. *busko*, a doua,

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

în nord, în care apar ucr. *búsjok*, *busol*, bielorus. *busel*, lit. *bùsilas*. Între aceste două zone se află prelungirea ariei cuvîntului *bocian* (vezi 9).

11. La sudul ariei de sub 10, tot pe teritoriul ucrainean, cu prelungiri și pe teritoriul de limbă rusă, se întinde o zonă alungită, mai mare la fiecare din cele două capete, cu direcția generală sud-vest — nord-est, în care termenul pentru 'barză' este *černohuz (cernagus)*.

12. În partea centrală a Ucrainei, la sudul ariei de sub 11, se află zona, reprezentată pe harta *ALE* prin 4 puncte, a denumirii ucrainene (de origine turcească) *leleka* 'cigogne'.

13. Pe teritoriul de limbă rusă, termenul pentru 'cigogne' este *áist* (34 de puncte). Aria lui (în varianta *háister)* se prelungește în 5 puncte ucrainene, care formează un intrînd între ariile termenilor *černagus* și *búselī* (vezi 10 și 11). De asemenea, rus. *aist* a pătruns spre est pînă dincolo de Volga, pe teritoriul de limbă mordvină.

14. În limbile letonă și lituaniană, aria cea mai întinsă este alcătuită de tipul *starkas*, *starkus* (lit.), *starkis* (let.) (vezi A, I, 2, a).

15. În vestul și sudul teritoriului de limbă lituaniană se află aria denumirii *gañdras* (vezi A, I, 4, b).

Teritoriul leton și lituanian mai cunoaște și alte denumiri mai mult sau mai puțin izolate : let. *svētelis*, let. *žugure*, *žūrējs* (neclarificate din punct de vedere etimologic), lit. *gužutis*, *gùžas* (vezi A, I, 4, d), lit. *garnỹs* (vezi A, I, 4, c).

16. La fel de lipsit de unitate se prezintă și teritoriul de limbă greacă. Materialul *ALE* indică preponderența termenului de origine turcească *lelekas* (24 de atestări). Acest cuvînt, în afară de 3 puncte din Turcia europeană, mai apare și într-o zonă compactă din sudul Bulgariei (5 puncte), precum și într-o altă zonă, mai mică, din partea de nord-est a aceleiași țări (3 puncte). Reamintim amănuntul că etimonul turcesc este cunoscut și în sudul teritoriului de limbă ucraineană, precum și în zona de limbă tătărască.

17. Denumirile grecești mai vechi apar în zone mai restrînse sau chiar în puncte izolate. O arie compactă, alcătuită din 5 puncte, în care denumirea este *pelekános*, se găsește în nordul Greciei (în jurul orașului Tesalonic și în Peninsula Calcidică), precum și, izolat, într-o insulă din centrul Mării Egee (Naxos) și într-un punct din Cipru. Denumirea, improprie, a fost semnalată o singură dată, cum am arătat mai sus, și într-un punct din Anglia.

18. La fel de fărîmițată este aria descrisă de denumirea gr. *pelargós* : trei atestări sînt consemnate în Cipru, altele în două insule din Marea Egee (Karpathos și Lemnos) și încă două în Grecia continentală (în jurul capitalei și în nordul Peloponezului). Atestări izolate, în cîte un singur punct din Grecia continentală, cunosc termenii *kalamokanás*, *kapkános* și *γlaros*. Mai ales în jumătatea de sud a teritoriului de limbă greacă sînt numeroase punctele în care anchetatorii *ALE* nu au notat nici un răspuns. Așa stau lucrurile în 6 puncte din insula Creta. Faptul stă în legătură, probabil, cu absența acestei păsări în zonele respective, situație întîlnită și în regiuni întinse din nordul și nord-estul Europei, în care, pe harta *ALE*, apare simbolul folosit pentru a nota absența răspunsului.

19. În domeniul fino-ugric avem, mai întîi, în centrul Europei, aria maghiară, unitară, cu termenul *gólya*.

20. În Finlanda, denumirea *háikara* (vezi A, II, a), deși formează pe

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

harta *ALE* o arie destul de mare, nu este totuşi populară. Faptul rezultă din comentariul care însoţeşte materialul lingvistic finlandez pentru *ALE*, în care se face precizarea : „Pasărea [la cigogne] nu trăieşte în Finlanda. Denumirea berzei în limba literară, *háikara*, a fost consemnată în dialectele actuale numai ca nume al cîtorva păsări sau al unei specii neidentificate de pasăre". În acelaşi comentariu se mai adaugă că pasărea şi numele ei nu sînt cunoscute în limba laponă.

21. În regiunea în care fluviul Volga face marele cot din direcţia est în direcţia sud, şi anume la nord şi la răsărit de acest cot, se întinde o arie destul de mare în care apare denumirea din limba mari-ceremişă (familia fino-ugrică) *čarlange* 'cigogne'.

22. Pentru limbile turcice şi mongole, în afară de aria termenului *lelek* (vezi 12 şi 16), harta *ALE* conţine şi ariile cu puncte foarte rare ale denumirilor din limbile : nogaică *(šilʹé)*, karčaevo-balcară *(čille)* şi calmucă *(han'-čəldú)*, limbi vorbite în spaţiul cuprins între nordul munţilor Caucaz, vestul Mării Caspice, Volga şi Don.

23. În limba başchiră, din aceeaşi familie turcică, denumirea este *qawdh* ; aria ei se întinde la răsăritul celei de sub 21.

24. Un ultim grup de denumiri provine din regiunea Munţilor Caucaz. Exceptînd limba osetă, care aparţine grupului indoeuropean, *ALE* conţine următoarele denumiri pentru „la cigogne" din limbile caucaziene : cabard. *psəhawa* (2 puncte) ; čečevo-inguş. *stigalhikoharg* (3 atestări).

Principala concluzie care se desprinde din analiza de mai sus se referă la importanţa ştiinţifică excepţională a acestui *Atlas linguarum Europae*. În ciuda faptului că reţeaua de puncte relativ rară pentru un teritoriu atît de întins nu poate garanta înregistrarea tuturor denumirilor şi a variantelor populare din limbile europene, materialul prezentat ne oferă certitudinea că principalele cuvinte şi ariile descrise de acestea au fost reflectate în mod cu totul satisfăcător, astfel încît să se poată obţine, atît în sincronie, cît şi în diacronie, o imagine amplă şi profundă, asupra cîmpului onomasiologic studiat. Dacă ne referim la domeniul românesc, care ne este mai bine cunoscut, putem spune că în reţeaua de 77 de puncte a *ALE* din România nu a scăpat neînregistrată nici una din denumirile importante ale păsării numită literar *barză*. Această constatare presupunem că este valabilă pentru toate limbile europene.

O altă concluzie se referă la rezultatele obţinute în urma analizei lingvistice propriu-zise a cîmpului onomasiologic referitor la pasărea „la cigogne". Motivaţiile denumirilor principale sînt foarte variate, transferurile semantice, confuziile la nivelul denumirilor şi la cel al obiectului sînt frecvente, împrumuturile dintr-o limbă în alta, petrecute de-a lungul secolelor şi chiar al mileniilor, sînt destul de numeroase. O privire de ansamblu, precum şi o cunoaştere profundă, în detaliu, se va putea realiza mai bine atunci cînd vor fi făcute analize asemănătoare pentru denumirile tuturor speciilor din ordinul ciconiiformelor, ca şi pentru denumirile altor păsări, din cauză că, întocmai ca în alte compartimente ale lexicului referitor la nomenclaturile populare, şi spre deosebire de nomenclaturile ştiinţifice, ne aflăm aici în faţa unor permanente transferuri semantice, a unor confuzii onomasiologice şi a unei utilizări lipsite de preciziunea nomenclaturilor ştiinţifice. O bună parte din această dorinţă

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)

de cunoaștere va putea fi satisfăcută după apariția integrală a materialului *ALE* referitor la domeniul în discuție.

Întrucît această pasăre migratoare, de care se leagă numeroase credințe, superstiții și legende în toate comunitățile lingvistice europene, a trebuit să fie cunoscută în această parte a lumii din timpuri imemoriale, ne apare de neînțeles lipsa unei denumiri unice pentru ea în limbile indoeuropene sau măcar într-un grup mai mare al acestor limbi. Să se fi aflat, oare, patria primitivă a indoeuropenilor într-o regiune situată în afara căilor de migrație sau de popas ale acestei păsări ? Sau : care a putut fi motivarea care a determinat uitarea denumirii inițiale unice, în cazul fiecărui grup lingvistic, după desfacerea din trunchiul comun indoeuropean ? La aceste întrebări se va putea, probabil, răspunde numai după ce vom dispune de analize cît mai complete ale altor cîmpuri onomasiologice apropiate de cel pe care îl cunoaștem acum din răspunsurile la întrebarea 117, *la cigogne*.

În acest mod, *Atlas linguarum Europae* va deveni, cu siguranță, nu numai un instrument de lucru extrem de valoros pentru cunoașterea și rezolvarea unor probleme strict lingvistice, ci va putea fi folosit ca o sursă principală, alături de datele oferite de arheologia preistorică, de etnologie, de istoria credințelor religioase și de alte discipline, la dezlegarea unor vechi taine ale trecutului omenirii. Acest atlas va aduce lumini noi atît în problema originii și a patriei primitive a popoarelor indoeuropene și neindoeuropene, cît și în problema raporturilor multimilenare dintre aceste familii de limbi. El trebuie privit ca un prim pas în intenția, deja formulată de unii lingviști, de a se ajunge la alcătuirea unui altas lingvistic al tuturor limbilor de pe globul pămîntesc.

ATLAS LINGUARUM EUROPAE (ALE)
COMMENTAIRE SUR LA QUESTION 117, „LA CIGOGNE"

RÉSUMÉ

Après avoir succinctement présenté *L'Atlas linguarum Europae* (ALE), l'auteur passe à un commentaire linguistique de la carte „la cigogne" (question n-o 117 du questionnaire ALE). Les réponses — appartenant aux langues européennes — sont étudiées du point de vue étymologique, en respectant les catégories suivantes : 1) dénominations d'origine indo-européennes (dans le domaine roman, germanique, slave, baltique, grec, iranien) ; 2) dénominations d'origine finno-ougrienne ; 3) dénominations des langues turques ; 4) dénominations des langues caucasiennes. Le paragraphe suivant présente les aspects linguistiques du processus de création de dénominations : — ayant pour point de départ la couleur du plumage ; — motivées par le comportement ; — résultat de certaines confusions (transferts sémantiques). Un autre paragraphe est destiné aux emprunts d'une langue à l'autre au cadre de ce champ onomasiologique.

La dernière partie est une description des aires européennes des dénominations plus importantes. On constate une certaine non-concordance entre la répartition territoriale d'une dénomination et les frontiéres des communautés linguistiques nationales : l'aire décrite par un certain radical dépasse — dans la plupart des cas — les frontières de la langue à laquelle celui-ci appartient. En tenant compte de l'étymologie des dénominations, on a pu établir 24 aires terminologiques plus importantes pour le territoire européen.

BDD-A1422 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:07:10 UTC)